

Sports and Folk Entertainment in Southern Thailand: Evolution, Dynamic, Meaning and Relationship among People (1)

Pornthai Sirisatidkit

Doctorate student (Development Education),

Department of Education Foundation,

Faculty of Education, Silpakorn University

E-mail: Pornthai2517@gmail.com

3

ปีที่ 20
ฉบับที่ 3
ก.ค.
-
ก.ย.
2557

Abstract

People's relationship system in southern region in sports and folk entertainment is defined from socially constructed meaning. Sports and folk entertainment are always dynamic and have an influence in social orderd, and social formation through relationship between regional people in different dimension. Though sports and folk entertainment are viewed dynamically, we found condition of changes in sports and folk entertainment which were from creative evolution. People always participate in creating formation, meaning and new duty to southern sports and folk entertainment. That creation is derived from social practice of the locals.

Keywords: entertainment, creative evolution, local peoples, social practice of regional people

กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ : พัฒนาการ ความเคลื่อนไหว ความหมายและ สายใยของคนใต้ (1)

พรไทย ศิริสาธิตกิจ

นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาพัฒนศึกษา,
ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา,
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

E-mail: Pornthai2517@gmail.com

บทคัดย่อ

ระบบความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นภาคใต้ ที่ปรากฏอยู่ในกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ ล้วนถูกสร้างความหมายขึ้นมาจากสังคม ดังนั้นกีฬา และการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้จึงมีความเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่ง และมีส่วนสำคัญในการสร้างระเบียบสังคม ก่อรูปสังคมผ่านสายใยความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น ภาคใต้ในหลากหลายมิติด้วยกัน ทั้งนี้เมื่อเรามองกีฬา และการละเล่นพื้นเมืองอย่างมีพลวัตนั้น เราสามารถ มองเห็นเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงกีฬาและการละเล่น พื้นเมืองภาคใต้ ที่เกิดจากพัฒนาการของพลัง สร้างสรรค์ที่มาจากคน ซึ่งได้ร่วมกันสร้างสรรค์รูปแบบ ความหมาย และหน้าที่ใหม่ๆ ให้แก่กีฬาและการละเล่น พื้นเมืองภาคใต้อยู่ตลอดเวลา และพลังสร้างสรรค์ที่ว่า ก็ไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ หากแต่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการทาง สังคมของผู้คนในท้องถิ่นนั่นเอง

คำสำคัญ: กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้,
ปฏิบัติการทางสังคมของผู้คนในท้องถิ่น,
พัฒนาการของพลั้งสร้างสรรค์

บทนำ

บทความนี้ผู้เขียนต้องการอธิบายให้เห็นว่ากีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ นั้นถูกสร้างสรรค์ความหมาย และหน้าที่ผ่านปฏิบัติการทางสังคม (Social practice) ของผู้คนในพื้นที่ภาคใต้¹ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการสร้างสายใยทางสังคมของคนในท้องถิ่นภาคใต้ โดยมีจุดยืนในการนำเสนอบทความที่เชื่อว่าความรู้เรื่องกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ไม่ได้มีความหมายและมีรูปแบบที่ตายตัว (Stereotype) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ ไม่ได้เป็นความรู้แบบวัตถุวิสัย (Objective knowledge) แต่ทว่ากีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ดำรงอยู่ท่ามกลางการสร้างสรรค์ความรู้ของมนุษย์ที่เป็นอัตวิสัย (Subjective knowledge) ขณะเดียวกันความรู้เรื่องกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ ถูกสร้างขึ้นร่วมกันของผู้คนหลากหลาย (Inter subjectivity) ดังนั้นความรู้ที่ว่าจึงถูกสร้างขึ้นในแต่ละบริบทของสังคม และสามารถดำรงอยู่ภายใต้การรับรู้ และความเคลื่อนไหวอย่างหลากหลายด้วย

สำหรับแหล่งข้อมูลในการเขียนบทความชิ้นนี้ผู้เขียนอาศัยข้อมูลจากเอกสาร จำนวน 2 แหล่ง ประกอบด้วยเอกสารจากโครงการยวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ จำนวน 7 เรื่อง² ซึ่งเอกสารส่วนนี้จะช่วยให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของกีฬาและการละเล่นพื้นบ้านภาคใต้ในปัจจุบัน นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารหนังสือและเอกสารวิชาการ งานวิจัย และ

¹ ในบทความนี้ผู้เขียนใช้คำว่า “กีฬาและการละเล่นพื้นบ้านภาคใต้” ในความหมายเดียวกันกับ “กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้” โดยจากการค้นคว้าเอกสารพบว่า มีการใช้สองคำนี้สลับไปมาในความหมายเดียวกัน.

² ประกอบด้วย 1) นกกรงหัวจุกกับชาวควนรูย: จากกรงแขวนชายคาถึงลานแข่งเสียง 2) งานกรีฑาในความทรงจำ 3) ลีเกย์บ้านสุนทรหา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสดง ผู้ชม และคนอื่นๆ ในบริบทของท้องถิ่น 4) “ดาระ” ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของควนโดน 5) กลิ่นอาย ร่องเงาที่บ้านปากบาง 6) ควายบนฟ้ากับพัฒนาการแข่งขันว้าวของชาวสตูล และ 7) โนราโรงครูกับความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนวัดขุน.

สาธารณกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้เพื่อประกอบการวิเคราะห์ด้วย ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ประเด็นหลัก กล่าวคือประเด็นแรก พัฒนาการ ความเคลื่อนไหวของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ ประเด็นที่สองกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้: ปฏิบัติการของการนิยามความหมายและ ประเด็นที่สาม กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้: สายใยของคนใต้ โดยมีรายละเอียดที่ดังต่อไปนี้

พัฒนาการ ความเคลื่อนไหวของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้

พัฒนาการ ความเคลื่อนไหวของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้เกิดขึ้นท่ามกลางความรู้ชุดต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นตามแต่ละยุคสมัย ขณะเดียวกันความรู้ที่ว่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นแบบแยกตัวออกไปจากปฏิบัติการจริงทางสังคมของผู้คนในท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งมีการช่วงชิงในการสร้างความรู้สร้างความหมายผ่านกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ที่อยู่ตลอดเวลา กล่าวได้ว่าสถานะหนึ่งของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ก็อยู่ภายใต้กรอบความคิดแบบ “วัฒนธรรมราชาธิราช” ซึ่งสร้างความรู้ขึ้นจากตำนานมุขปาฐะ นิทาน เรื่องเล่า ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นและจากปากคำผู้อาวุโสเป็นหลัก อย่างไรก็ตามกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในแง่นี้ก็มีความแตกต่าง และหลากหลายอยู่ภายในตัวเองพอสมควร เราจึงพบว่า กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองชนิดเดียวกันนั้นมีความแตกต่างกันในแต่ละบริบททางสังคมของภาคใต้

ในอีกสถานะหนึ่งเรามองเห็นพัฒนาการ ความเคลื่อนไหวของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ผ่าน “วัฒนธรรมหลวง” ทั้งนี้เพราะข้อมูลของพัฒนาการของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วงเวลานี้ก็มีนัยยะที่เชื่อมโยงกับพัฒนาการของการสร้างรัฐชาติ (Nation state) กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองในแง่นี้จึงถูกใช้เป็นเงื่อนไขหนึ่งต่อการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ (Nation history) โดยมีการพยายามผนวกรวมกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองที่สำคัญให้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

(ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์, 2550) ทั้งนี้เพราะด้วยคุณสมบัติของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองไม่ว่าจะจำแนกออกเป็น “วัฒนธรรมหลวง” หรือ “วัฒนธรรมราษฎร์” นั้น ต่างก็เป็นเงื่อนไขของการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนและสังคม ดังนั้น พัฒนาการของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในแง่หนึ่งจึงถูกผลิตสร้างขึ้นจากกรอบของผู้เชี่ยวชาญ ผ่านสถาบันทางวิชาการ หน่วยงานราชการ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของการผลิตซ้ำด้วยอำนาจของกฎหมาย ระเบียบ หลักสูตรการศึกษา และแบบเรียนที่แพร่กระจายเข้าไปถึงชีวิตประจำวันของประชาชน มันจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคม (Social ordered) มีส่วนสำคัญในการก่อรูปสังคม (Social formation) และเข้ามาจัดกระทำกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในยุคสมัยที่ต้องการผนวกรวมหัวเมืองต่างๆ ของภาคใต้ในฐานะที่ถูกนิยามให้เชื่อมกันว่าเป็น “หัวเมืองบังคับบยาก” ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ “รัฐชาติสยาม” ในท้ายที่สุด

สำหรับกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในอีกช่วงเวลาหนึ่งก็มีความเคลื่อนไหว ท่ามกลางการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างชนชั้นนำกับการต่อสู้และต่อรองของคนในท้องถิ่นภาคใต้ที่ต้องการรักษาอัตลักษณ์ของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในบริบทเฉพาะของกลุ่มตนเองไว้ให้มากที่สุด ความเคลื่อนไหวที่วันนี้ปรากฏให้เห็นจากนโยบายชาตินิยมในยุคสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ทั้งนี้กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความสามัคคีของคนในชาติที่เน้นความเป็น “ชาตินิยม” ในช่วงการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ใช้วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการสร้างชาติ โดยมีความพยายามส่งเสริมความเป็นไทยผ่านกีฬาและการละเล่นอย่างเข้มข้น กล่าวคือมีการออกระเบียบกฎหมาย เพื่อให้อำนาจกรมศิลปากรกำหนดรูปแบบการแสดงหลายประเภทให้มีมาตรฐานเดียวกัน (Standardization) อย่างไรก็ดีแม้ว่านโยบายดังกล่าวจะให้น้ำหนักไปที่การควบคุมการแสดงที่อยู่ในกรุงเทพมหานครเป็นหลัก แต่ทว่าผลกระทบจากนโยบายกล่าวได้ส่งผล

ต่อการดำรงอยู่ของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ให้ตกอยู่ในฐานะของวัฒนธรรมราษฎร์ที่ล้ำสมัย ไม่สอดคล้องกับการสร้างชาติในความหมายใหม่ของผู้ปกครอง อย่างไรก็ตาม การล้ำเส้นเข้ามาในท้องถิ่นจาก “นโยบายรัฐนิยม” ก็ถูกต่อต้านจากคนในท้องถิ่นไม่น้อย

ในเวลาต่อมาการต่อต้านอำนาจรัฐที่ชัดเจนเกิดขึ้นอีกครั้งในยุคของการขยายตัวของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในภาคใต้ การต่อต้านในช่วงเวลานี้ดูเหมือนว่ากีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ก็ถูกใช้ในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางลัทธิจากรัฐที่กดขี่ชนเผ่าบ้าน ชนเผ่าที่การขยายตัวของเทคโนโลยีสารสนเทศในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญในการปรับเปลี่ยนรูปแบบของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้จำนวนมาก ขณะเดียวกันช่วงเวลานี้เราก็เห็นถึงปฏิบัติการทางสังคมในรูปแบบของการปรับตัว ช่วงชิงความหมาย ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในสภาวะสมัยใหม่ (Modernity) ไปในทิศทางต่างๆ อย่างน่าสนใจ พัฒนาการความเคลื่อนไหวของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้จึงสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงเวลา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ช่วงที่หนึ่ง : กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วง พ.ศ. 2432-2474: การละเล่น พิธีกรรม และการรุกคืบของวัฒนธรรมหลวง

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมไปสู่ความทันสมัยอันเนื่องมาจากลัทธิล่าอาณานิคมที่รุกคืบ ทำให้สังคมสยามในช่วงเวลานี้ต้องเข้าไปสู่ระบบความสัมพันธ์กับต่างชาติ นับตั้งแต่รัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา การก่อรูปสังคมแบบใหม่ที่ท่ามกลางแรงกดดันจากจากลัทธิล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของผู้คนในช่วงเวลานั้น ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏชัดขึ้นภายหลังการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 กล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวสำคัญหลายเรื่องในช่วงเวลานี้ดำเนินไปเพื่อการก้าวจาก “สยามเก่า” ไปสู่ “สยามใหม่” ที่มีการปรับตัวเข้าหาความรู้ เทคโนโลยี

รูปแบบการปกครอง และรสนิยมในการดำรงชีวิตแบบตะวันตก นัยหนึ่งก็เพื่อเป็นการปรับตัว ต่อรองให้ชาติตะวันตกเห็นถึงความเป็นอารยะประเทศ ในเวลานั้น (ทวิตต์กี เฟือกสม, 2541) วัฏจักรของการปรับตัวสู่ “สยามใหม่” ที่เด่นชัดในเวลานั้นคือการปฏิรูประบบการปกครองครั้งใหญ่ ในช่วงปี พ.ศ. 2435 ความพยายามสร้าง “รัฐชาติสมัยใหม่” โดยการจัดตั้งหน่วยงานผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ขึ้น มีกองกำลังทหารที่ทันสมัย ส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน สร้างระเบียบกฎหมายขึ้นมาเป็นกรอบในการปกครองประชาชน โดยเฉพาะการจัดเก็บภาษี การแต่งตั้งผู้ปกครองหัวเมืองจากศูนย์กลาง รวมทั้งการส่งเสริมและการควบคุมศิลปวัฒนธรรม

ในช่วงเวลานี้รัฐชาติสมัยใหม่ได้เข้าแทรกซึม และเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในวงกว้างโดยเริ่มต้นจากการนำ “วัฒนธรรมหลวง” ขยายอาณาเขตเข้าไปถึง “วัฒนธรรมราษฎร์” โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจกับการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชาวบ้านให้ยอมรับ “คติของวัฒนธรรมหลวง” ในมิติที่นอกเหนือไปจากอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจด้วย เช่น พุทธศาสนา อำนาจของกษัตริย์ ระบบกฎหมาย การศึกษา และการยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสยาม (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547)

สำหรับกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วงเวลานี้แสดงให้เห็นว่ามีกรปรับตัวเข้าหาวัฒนธรรมหลวง อย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้เนื่องมาจากเงื่อนไขความห่างไกลทางภูมิศาสตร์⁴ ของภาคใต้ ขณะเดียวกันในช่วงเวลานี้ศักยภาพของรัฐศูนย์กลางมีข้อจำกัดในการขยายตัวของรัฐชาติได้อย่างเต็มที่ ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่ารัฐไม่มีความจำเป็นที่จะควบคุมหัวเมืองไกลชัذنัก คงปล่อยให้ปกครองดูแลกันเองในเกือบทุกเรื่อง ขณะเดียวกันความหลากหลายของวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมภาคใต้ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ภาคใต้ถูกผนวกเข้ามาสู่รัฐสมัยใหม่แตกต่างและช้ากว่า

⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2548) อธิบายว่า ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของคนใต้เป็นลักษณะกระจายหรือที่เรียกว่า Homestead ไม่เป็นกลุ่มก้อนหรือ Cluster เหมือนคนภาคกลางและอีสาน ทำให้ต้องมีความเข้มแข็งในการปกป้องตนเอง

ภาคอื่นๆ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2548) เงื่อนไขดังกล่าวนี้ทำให้กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้มีลักษณะรูปแบบที่มีความเฉพาะตัวสูง แต่อีกส่วนหนึ่งก็มีรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมย่อยๆ ในพื้นที่⁵ (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542) ดังนั้น การเข้ามาของวัฒนธรรมหลวงจึงไม่ได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในเวลานี้มากนัก ขณะเดียวกันกีฬาและการละเล่นทั้งในส่วนของวัฒนธรรมหลวงและวัฒนธรรมราษฎร์ในห้วงเวลานี้ก็เป็นเพียงกิจกรรมที่มุ่งให้ความบันเทิงมากกว่าที่จะถูกใช้เป็นเครื่องมือในเชิงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง การแสดงการละเล่นของวัฒนธรรมหลวงในภาคใต้จึงปรากฏอยู่ในวาระสำคัญๆ อยู่บ้าง เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการจัดสมโภชหลักเมืองสงขลา และจัดให้มีการแสดง “ละครหรือโขนร้อง 1 โรง หุ่น 1 โรง จิว 1 โรง ละครชาตรี 4 โรง” (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2539)

ความพยายามเข้ามามีอิทธิพลและควบคุมกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองของประเทศไทยปรากฏชัดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยมีการใช้มาตรการทางภาษีเข้ามาควบคุมไม่ให้การละเล่นพื้นเมืองขยายตัวจนทำให้เกิดการละทิ้ง “การเล่นสำหรับเมืองตัว” กรณีการประกาศควบคุมการเล่น “แ่วลวาว”⁶ ของรัชกาลที่ 4 สะท้อนถึงความห่วงใยการละเล่นของไทยที่จะ “สูญ” ไปดังข้อความบางส่วนและตอนท้ายในประกาศที่ว่า “ก็การบัดนี้เห็นแปลกไปนัก ชาวไทยทั้งปวงละทิ้งการเล่นสำหรับเมืองตัว คือ ปี่พาทย์มโหรีเสภา

⁵ โปรดดูเพิ่มเติมจาก สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). “การละเล่นพื้นเมืองภาคใต้”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. หน้า 371-372. กรุงเทพฯ: บริษัท สยามเพรสแมเนจเม้นท์ จำกัด

⁶ “แ่วลวาว” เป็นการแสดงร้องเป็นภาษาลาวตามจังหวะแคนอาจจะร้องเพียงคนเดียวหรือร้องคู่หญิงชาย สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดแ่วลวาวมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทรงมีเจ้าจอมจากสระบุรีและนครราชสีมาหลายคนหลายรุ่น โดยการที่พระอนุชาโปรดแคนมากทำให้สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่พอพระราชหฤทัย จนกระทั่งพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต (พ.ศ.2409) จึงทรงออกประกาศห้ามแ่วลวาว ณ วันศุกร์ เดือน 12 แรม 14 ค่ำ ปีฉลู สัปตศก โปรดดูเพิ่มเติมใน อนเนก นาวิกมูล. (2527). เพลงนอกศตวรรษ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ครึ่งท่อน ปรบไก่ สักราว เพลงไก่อ่า เกี่ยวข้าว และละครร้องเสียหมดพากันเล่นแต่ลาวแคนไปทุกหนทุกแห่ง ทุกตำบลทั้งผู้ชายผู้หญิง จนท่านที่มีปีพาทย์มโหรีไม่มีผู้ใดหา ต้องบอกขายเครื่องปีพาทย์เครื่องมโหรี...ประกาศอันนี้ ถ้ามีฟัง ยังขึ้นเล่นลาวแคนอยู่ จะให้เรียกภาษีให้แรง ใครเล่นที่ไหนจะให้เรียกแต่เจ้าหน้าที่ และผู้เล่น ถ้าลักเล่นจะต้องจับปรับให้เสียภาษีสองต่อสามต่อ..." สำหรับในกรณีเดียวกันนี้ที่เกี่ยวข้งกับการกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองในภาคใต้ปรากฏหลักฐานอยู่ในราชกิจจานุเบกษา⁷ ที่ระบุว่า ให้การเล่น "หนัง ตลุงและหนังแขก" ต้องจ่ายพิกัตค่าอาชญาบัตรเล่น "มะหรสพ" ในอัตรา "เล่นแต่กลางคืน คืนหนึ่ง จำนวน 50 สตางค์" (อนุกรมวิกรม, 2527)

เมื่อย่างเข้าสู่ยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 การปรากฏตัวของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ก็ไม่ได้เป็นเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะอีกต่อไป แต่เริ่มถูกกล่าวถึงและมีการบันทึกไว้อย่างเป็นทางการอันเนื่องมาจากการเสด็จประพาสแหลมมลายูของรัชกาลที่ 5 จำนวน 4 ครั้ง นับตั้งแต่ ร.ศ. 108 ร.ศ. 109 ร.ศ. 117 และ ร.ศ. 120 ซึ่งมีช่วงระยะเวลาต่อเนื่องกันถึง 13 ปี ทั้งนี้การบันทึกในรูปพระหัตถเลขาในแต่ละคราวที่ "เสด็จประพาสแหลมมลายู" นั้นส่วนหนึ่งก็แสดงให้เห็นข้อมูลเชิงคติชนวิทยาของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ แต่ในขณะเดียวกันก็จะเห็นข้อมูลที่แสดงถึงพัฒนาการของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ที่เริ่มมีการปรับตัวในเชิงรูปแบบ เพื่อเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมหลวง โดยเฉพาะการปรับตัวของข้าราชการชั้นสูงและพ่อค้าในพื้นที่ภาคใต้ ที่ได้ใช้กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้มาแสดงเพื่อเป็นการรับเสด็จอย่างสมพระเกียรติ

⁷ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ๗ เมษายน ร.ศ. ๑๑๒ หรือ พ.ศ. ๒๔๓๖ โดยกำหนดประเภทการแสดงไว้ถึง 30 ประเภท และกำหนดพิกัตนั้นขึ้นอยู่กับช่วงเวลาในการแสดง 3 ช่วง กล่าวคือ 1) เล่นแต่กลางวันหนึ่ง 2) เล่นแต่กลางคืนหนึ่ง 3) เล่นทั้งกลางวันและกลางคืนหนึ่งคืนหนึ่ง ทั้งนี้อนุกรมวิกรม ระบุว่าประกาศฉบับนี้แม้จะประกาศพิกัตในรัชกาลที่ 5 แต่ก็มีกรเริ่มเก็บตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แล้ว ใน อนุกรมวิกรม. (2527). **เพลงนอกศตวรรษ**. (เพ็งอ้ง).

ภาพ 1

ภาพ 2

ภาพ 1-2 ภาพถ่ายโรงหนังตะลุงโรงโนรา และผู้แสดงโนรา
ในคราวที่แสดงเพื่อรับเสด็จ รัชกาลที่ 5 ประพาส
หัวเมืองมลายูถึง ปากพั่น เมืองนครศรีธรรมราช
พ.ศ.2448⁸

⁸ อเนก นาวิกมูล. (2536). สมุดภาพสงขลา มหาชีวิตราชูธ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง.

ในระหว่างการเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 109 (พ.ศ.2433) ได้มีข้อความจาก พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ 5 ซึ่งบันทึกไว้ระหว่างเสด็จประพาสถึงเมืองสงขลาที่เกี่ยวข้องกับกีฬาพื้นบ้านในภาคใต้ในเวลานั้น ความว่า

“...กลับไปที่น่าบ้านพระยาสุรพลจตรถอยู่บนถนนดูชนกระบือ ชนโคกระบือที่จะมาชนนั้นแต่ที่เขามีเครื่องทองอังกฤษประดับตลอดทุกตัว ทั้งสองฝ่ายมีกลองสองใบและฆ้องตีนำหน้า กระบือชน พวกที่มาด้วยข้างหนึ่งอยู่ใน 40-50 คนต่างโห่ร้องเกรียวกราวมาจนถึงสนาม แล้วปล่อยให้ชนกัน พวกกลองขึ้นไปนั่งบนเนินสูงหน่อยหนึ่ง ในเวลากระบือชนกันตีกลองด้วยกลองนั้นคือกลองแขกเรานี่เอง แต่ของเราพิสดารขึ้นเหมือนสี่ซี่ผึ้งจุกยากินอะไรต่ออะไรกับหมากมากขึ้น ชนทั้งกระบือและโคอย่างละหลายคู่ แต่กระบือสู้ไม่แข็งแรงเหมือนที่ตะกั่วป่า โคชนกันแข็งแรงดีมาก พลับพลายกหลังเล็กกว่าที่กล่าวมาแล้วนั้น ยกกลับมาจะให้ดูชนกระบือมาล่าไปหน่อย เห็นว่านั่งบนรถสบายแล้วจึงไม่ได้ไปนั่งบนพลับพลาย”⁹

ในขณะที่การเสด็จประพาสแหลมมลายู ครั้งที่ 3 ร.ศ. 117 (พ.ศ.2441) ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้นก็ได้มีการบันทึกไว้ในพระราชหัตถเลขา ถึงการแสดง “โนราห์” และการแสดง “ละคอน” ในงานสมโภช “พระมหาธาตุ” เมืองนครศรีธรรมราช ความตอนหนึ่งว่า

“...เวลาบ่ายได้เข้าไปนมัสการพระมหาธาตุ มีการเวียนเทียนสมโภช ถวายพุ่ม และถวายเทียนร้อย ถวายไตรพระครูฐานานุกรม 30 รูป แล้วสวดมนต์ มีละคอนของราษฎรเรียรายกัน จุดดอกไม้เพลิง รุ่งขึ้นวันที่ 4 มีมโนราห์ที่พลับพลาย...เวลาค่ำกลับมาพลับพลายละคอนซึ่งเล่นอย่างละคอนกรุงเทพฯ แต่ร้องก็ตีพิณพาทย์ก็ตีดังกร่อยๆ ทั้งสิ้น เขาเรียกกันว่าละคอนวิก เล่น 2 โรงออกแข่งๆ กันเหมือนอย่างทีในกรุงเทพฯ...”¹⁰

⁹ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2550). พระราชหัตถเลขา ในรัชกาลที่ 5 เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู รวม 4 คราว ร.ศ. 108 ร.ศ. 109 ร.ศ. 117 ร.ศ. 120. หน้า 189-190. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.

¹⁰ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2550). เรื่องเดียวกัน หน้า 213-214. เพ็ญอ้าง.

ข้อความจากพระราชหัตถเลขาทั้งสองช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากจะทำให้เรามองเห็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคตินิยมทางด้านกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วงเวลานั้น ข้อมูลชุดเดียวกันยังแสดงถึงการยอมรับอำนาจและไม่รู้สึกแปลกแยกจากคติเกี่ยวกับรัฐส่วนกลางของคนในพื้นที่ภาคใต้ในช่วงเวลานั้นด้วย กล่าวได้ว่าในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญต่อการส่งเสริมกีฬาพื้นเมืองให้มีระบบการแข่งขันที่เป็นทางการ เช่น ใน ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) มีการร่างระเบียบขึ้นมาเป็นกติกาคอบคูกมการเล่น วัวขึ้นอย่างเป็นทางการ เรียกว่า “ว่าวพนนัน” และมีการตราข้อบังคับ เรียกว่า “กติกากการเล่นว่าว” นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2443 กระทรวงธรรมการ ได้มีการจัดแข่งขัน “กรีฑานักเรียน” ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ ท้องสนามหลวง ซึ่งมีการจัดแข่งขันหลายประเภท เช่น วิ่งเปี้ยว ปาแม่ไก่ วิ่งเปลี่ยนตัว วิ่งล้าปาก วิ่งพวง ขว้างไกล และทิ้งน้ำหนัก เป็นต้น ต่อมาการแข่งขันกรีฑานักเรียนนี้ได้ขยายตัวมายังภาคใต้ และเพิ่มลวดชนิดกีฬาตามความเหมาะสมด้วย เช่น ในช่วงร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452) มณฑลภูเก็ตก็ได้จัดการแข่งขันกรีฑานักเรียนขึ้นเป็นปีแรก ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 กระทรวงธรรมการก็ยังสนับสนุนให้มีการแข่งขันกรีฑานักเรียนนี้อย่างต่อเนื่องไปจนกระทั่งในช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 ในปี พ.ศ. 2475 ก็มีการจัดแข่งขันขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดกระบี่ และจังหวัดสตูล¹¹ (ชัชชัย โกมารทัต, 2549)

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานี้การพยายามผนวกรวมเอากีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหลวง ก็ไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในเชิงรูปแบบที่ชัดเจนมากนัก เพราะในอีกมุมหนึ่งกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วงเวลานี้ยังคงมีบทบาทเชื่อมโยงต่อระบบการผลิตในภาคเกษตร ถึงแม้ว่าในช่วงเวลานั้นระบบการผลิตในภาคเกษตรพื้นที่ภาคใต้ได้เปลี่ยนเป้าหมายจาก

¹¹ การแข่งขันกรีฑาซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “กีฬา” ในปัจจุบัน เพราะมีการจัดแข่งขันหลายประเภท โปรดดูประเด็นเพิ่มเติมใน ชัชชัย โกมารทัต. (2549), กีฬาพื้นเมืองไทย ภาคใต้. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

การผลิตเพื่อการดำรงชีพมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายอย่างเข้มข้นมากขึ้นแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม ภายใต้อิทธิพลของเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามากขึ้น ในยามที่ชาวบ้านต้องการผ่อนคลายจากการผลิตในภาคเกษตรที่เข้มข้นขึ้น ขณะเดียวกันก็ยังทำหน้าที่เปรียบเสมือนพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่โยงใยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติเอาไว้ ทั้งนี้แม้ว่าการเสด็จประพาสหัวเมืองมลายูของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยเรือกลไฟนั้นเป็นสัญญาณ (sign) ที่แสดงให้เห็นถึงความรู้และเทคโนโลยีที่ทันสมัย รวมไปถึงแสนยานุภาพของกองทัพและอำนาจการเมืองอันยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ แต่อีกนัยหนึ่งการรับเสด็จด้วยการแสดง “ละครนอกอย่างกรุงเทพฯ” แสดงโนราห์ หนังตะลุง และการเชิญเสด็จชมการชนโค ชนกระบือ อย่างน้อยก็เป็นการยืนยันอัตลักษณ์ (identity) ของคนใต้ให้ประจักษ์แก่สายตาผู้มาเยือน และดูเหมือนว่ากีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในเวลานี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สร้างสรรค์ในนามวัฒนธรรมราษฎร์ซึ่งวัฒนธรรมหลวงก็ต้องปรับตัวเข้ามาหา¹² ดังตัวอย่างจากพระราชหัตถเลขาที่บันทึกเหตุการณ์เสด็จชม “ชนโค ชนกระบือ” ในระหว่างการเสด็จประพาสถึงเมืองนครศรีธรรมราช ร.ศ. 109 (พ.ศ.2433) ว่า

“พระยาสุรพลพิพิธอำนวยการแปลกกว่าแต่ก่อน แต่ก่อนเวลาเฝ้าแห่นำหงอยหิมไม่ใคร่จะพูด แต่มาคราวนี้ดูไม่เคร่งครัด เหมือนแต่ก่อน วางกิริยาเป็นผู้ใหญ่ พูดจาการงารก็ชี้แจงเหตุการณ์ไม่สู้ต้องถามมากนัก เวลาเล่น เป็นการสนุกสนานอะระวังไปวังมา หัวรอยยิ้มแย้มไม่สำรวมเหมือนแต่ก่อน”

อย่างไรก็ดี ในช่วงเวลานี้การเข้ามามีอิทธิพลของวัฒนธรรมหลวงผ่านกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้เป็นไปอย่างจำกัดกว่าพื้นที่อื่นๆ ทั้งนี้

¹² อันที่จริงเจตนารมณ์ในการสร้างสยามใหม่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น แม้ว่าจะมีการรับเอาความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่จากตะวันตกในฐานะที่เป็นความรู้ทางโลก แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิเสธศาสนาคริสต์ และคงจิตวิญญาณแบบศาสนาพุทธเอาไว้ในฐานะที่เป็นความรู้ทางธรรมที่ยิ่งใหญ่กว่าตะวันตก การปฏิรูปประเทศในช่วงนี้จึงอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า อยากรักษาสมัย แต่ไม่ยากเป็นตะวันตก. โปรดดูประเด็นนี้เพิ่มเติมใน ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2541). หน้า 303-304. อ้างแล้ว.

คติเกี่ยวกับการขยายตัวของรัฐศูนย์กลางกับภาคใต้นั้นได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามเสนอภาพของรัฐที่เชื่อมโยงกับอำนาจพระบารมีของพระมหากษัตริย์ ที่เป็นศูนย์กลางต่อการดำรงอยู่ของรัฐ ซึ่งคติเหล่านี้ได้กระจายอยู่ทั้งในรูปของวรรณกรรมประโลมโลกย์และวรรณกรรมเชิงศาสนา รวมทั้งในพิธีกรรมที่กระทำกันขึ้นอย่างมโหฬารพันลึก ทั้งในระบบการปกครองที่กลุ่มมูลนายทั้งหมดรับใช้ในฐานะที่เป็นกลไก และทั้งในองค์การคณะสงฆ์ของราชบัลลังก์ แต่ทว่าการกระจายคติที่ว่านี้ในพื้นที่ภาคใต้กลับไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควรจากประชาชนซึ่งส่วนใหญ่สังกัดใน “วัฒนธรรมราชวารี” แต่พวกเขานิยมเก็บรักษาและสร้างสรรค์จารีตของตนโดยอาศัยความทรงจำและผ่านมุขปาฐะ ด้วยเหตุนี้ในพื้นที่ภาคใต้จึงพบคติเกี่ยวกับรัฐอีกอย่างหนึ่งที่แตกต่างจากกฎหมายตราสามดวง รามเกียรติ์ หรือไตรภูมิพระร่วง แต่กลับปรากฏรัฐที่มีต้นกำเนิดมาจากจารีตของวัฒนธรรมราชวารี เช่น ละครนอก เพลงกล่อมเด็ก นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547) ผู้คนในภาคใต้ซึ่งดำรงอยู่ในช่วงเวลานี้จึงพอใจที่จะรับความบันเทิงใจ สารความรู้ คติธรรม และระบบคุณค่าของสังคมผ่านการแสดงหนังตะลุง โนรา และเพลงบอก ซึ่งถูกถ่ายทอดจากศิลปินพื้นบ้านมากกว่าวัด ดังที่มีข้อความที่แพร่หลายอยู่ในพื้นบ้านภาคใต้ว่า “กลองหนัง กลองโนรา ดังหว่ากลองวัด” (วิมล คำศรี และไพรินทร์ รุยแก้ว, 2540)

ขณะเดียวกันลักษณะภูมิประเทศของภาคใต้ส่วนใหญ่ติดชายฝั่งทะเล ทำให้กลายเป็นพื้นที่เปิดกว้างในการติดต่อ ค้าขาย หรือไปมาหาสู่ของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนต่างชาติพันธุ์ และนำเอาความรู้เรื่องกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองของวัฒนธรรมอื่นๆ เข้ามาด้วย กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้หลายประเภทจึงมีลักษณะของการผสมผสานจากวัฒนธรรมที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นชวา มลายู และอินเดีย (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, อุบลศรี อรรถพนธ์ และประพันธ์ เรื่องณรงค์, 2528) ดังนั้นกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วงเวลานี้จึงมีพัฒนาการที่มีความหลากหลายอยู่ภายในตัวเองค่อนข้างสูง จึงไม่เป็นที่แปลกใจเมื่อผลจาก

การศึกษาของโครงการยุวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่พบว่า ชาวบ้านที่บ้านปากบาง จังหวัดสตูล ได้เล่าต่อๆ กันมาว่า “ดาระ” ที่หมู่บ้านของตนได้รับอิทธิพลมาจากประเทศซาอุดีอาระเบีย เมื่อประมาณ 300 ปีมาแล้ว (ธนา เทศอาเส็น และคณะ, 2553) ในขณะที่การเลี้ยงนกกรงหัวจุก และการเลี้ยงนกเขาขาวซึ่งมีพื้นฐานมาจากชวา และมลายูก็แพร่หลายในหลายพื้นที่ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้เราพบว่า การละเล่นในแต่ละพื้นที่ของภาคใต้ ตั้งแต่ในอดีตได้มีการสร้างสรรค์ความหมายขึ้นท่ามกลางการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมต่างๆ ที่หลากหลายเข้าด้วยกัน และนำมาสร้างขึ้นเป็นลักษณะเฉพาะตัวใหม่ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ปรากฏให้เห็นในกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้มาโดยตลอด

ช่วงที่สอง : กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วง พ.ศ. 2475-2530: การครอบงำกับการตอบโต้ของคนใต้

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ.2475 ได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมไทยค่อนข้างสูง การเปลี่ยนแปลงที่ว่าทำให้ราษฎรมีโอกาสทางด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้โลกทัศน์ของราษฎรเปิดกว้างสำหรับการยอมรับความแปลกใหม่ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมตะวันตกที่ได้รับการชื่นชมจากราชสำนักแต่เดิมอยู่แล้วจึงแพร่หลายในหมู่ราษฎรผู้มีฐานะในกรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็นละครร้อง ภาพยนตร์ ลีลาศ และเพลงไทยสากล (ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์, 2550) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกลายเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของวัฒนธรรมความบันเทิงสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงพื้นเมืองในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ปรากฏให้เห็นถึงการแย่งชิงอำนาจของชนชั้นนำไทยอยู่ตลอดเวลา โดยส่วนหนึ่งมีความพยายามใช้กีฬาและการละเล่นมาเป็นเครื่องมือในการแย่งชิงอำนาจในการ

19

ปีที่ 20
ฉบับที่ 3
ก.ค.
-
ก.ย.
2557

ปกครองประชาชน กล่าวโดยเฉพาะเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นเป็นผู้นำประเทศครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ. 2481-2487 ได้มีการกำหนดนโยบายการสร้างชาติ หรือที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางว่า “รัฐนิยม” ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อธิบายความหมายของคำนี้ไว้ในคำกล่าวสุนทรพจน์ทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อคราวเฉลิมฉลองวันชาติและสนธิสัญญาในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 ว่าคือ “การปฏิบัติให้เป็นประเพณีนิยมที่ดีประจำชาติ เพื่อให้บุตรหลานอนุชนคนไทยเรายึดหลักปฏิบัติ รัฐนิยมนี้มีลักษณะและละม้ายคล้ายคลึงกับจรรยา มารยาทของอารยชนจะพึงประพฤตินั่นเอง” (เปรมมา สัตยวาทิพงศ์, 2552)

การประกาศรัฐนิยมถึง 12 ฉบับ ในช่วงเวลานี้มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การส่งเสริมการปรับใช้วัฒนธรรมแบบสมัยใหม่กับสังคมไทย ซึ่งการส่งเสริมนโยบายดังกล่าวได้สร้างเงื่อนไขให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไปจากการดำเนินชีวิตตามครรลองเดิมในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันส่งผลต่อการยอมรับอำนาจทางการเมืองของรัฐในระบอบใหม่ ที่มุ่งปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยให้สอดคล้องกับการสร้างชาติที่เน้นภาพลักษณ์ของประชากรที่มีความทันสมัย การส่งเสริมค่านิยมทางวัฒนธรรมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงนี้ประสบความสำเร็จอย่างสูง โดยมีรัฐบาลเป็นผู้กำหนดนโยบายไม่ใช้ราชสำนักดังเช่นในอดีต โดยในช่วงเวลานี้รัฐบาลยังได้ออก “พระราชกฤษฎีกากำหนดวัชระนิมิตทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร พุทธศักราช 2485” ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการแสดงทุกประเภทให้เป็นไปตามแบบแผนวัฒนธรรมที่ต้งามของชาติ เช่น กำหนดมาตรฐานความสามารถของศิลปิน กำหนดรูปแบบการแสดงทุกประเภทให้ได้มาตรฐานที่กรมศิลปากรกำหนด เพื่อให้การแสดงมีคุณภาพ เช่น มีบทประพันธ์ที่ชัดเจน ใช้อาสาสุภาพ แต่งกายสุภาพ และต้องสวมรองเท้า เป็นต้น (ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์, 2550) นอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์นโยบายการสร้างชาติด้วยละครประวัติศาสตร์และเพลงปลุกใจ เช่น ละครเรื่องเลือดสุพรรณ เพลงตื่นเกิดชาวไทย ซึ่งเพลงปลุกใจนี้ต่อมากลายเป็นความบันเทิง

แห่งยุคสมัย เนื่องจากฟังง่าย จำง่าย และร้องง่าย ทั้งนี้การเปิดสถานีวิทยุกระจายเสียงก็ทำให้การประชาสัมพันธ์แพร่หลายอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันก็มีการดัดแปลงการเล่นพื้นเมืองหลายชนิดให้กลายเป็นวัฒนธรรมบันเทิงที่มีแบบแผนสากล เช่น สั่งให้กรมศิลปากรนำ “รำโทน” ซึ่งมีเครื่องดนตรีพื้นบ้านไม่กี่ชิ้นมาประดิษฐ์ใหม่ โดยใช้เครื่องดนตรีตะวันตก และออกแบบทำรำใหม่ที่ประดิษฐ์มาจากทำรำนางภูศิลป์พื้นฐานจนกลายเป็น “รำวงมาตรฐาน” ที่ได้รับความนิยมไปทั่วประเทศอย่างรวดเร็ว เนื่องมาจาก รำง่าย และดัดแปลงไปตามลีลาของแต่ละพื้นที่ได้ตามความถนัด (ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์, 2550)

การพยายามสร้างลัทธิชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยประกาศนโยบายรัฐนิยม นอกจากจะมีเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมประชาชนด้วยการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมแล้ว ยังมีนโยบายที่เป็นรูปธรรมหลายประการที่ส่งเสริมความเป็นไทย เช่น การให้เลิกการเรียกใช้ชื่อที่ไม่ต้องตามเชื้อชาติและความนิยมของผู้ถูกเรียก (รัฐนิยมฉบับที่ 3) คนไทยต้องพูดภาษาไทยด้วยสำเนียงต่างๆ กัน (รัฐนิยมฉบับที่ 9) คนไทยต้องแต่งกายให้เรียบร้อย ไม่นุ่งผ้าลวยชายในที่สาธารณะ (รัฐนิยมฉบับที่ 10) (เปรมมา สัตยารุฉิพงศ์, 2552) ซึ่งนโยบายดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนและชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคใต้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์เฉพาะของชาติพันธุ์ผ่านกีฬาและการเล่นพื้นเมืองของตนเอง คนจีนและคนมุสลิมที่อาศัยในท้องถื่นภาคใต้ช่วงเวลานั้นเต็มไปด้วยความอึดอัด และขัดแย้งอยู่ภายในใจ ทั้งนี้แม้ว่านโยบายรัฐนิยมไม่ได้เป็นกฎหมาย และเป็นเพียงแนวปฏิบัติที่ไม่มียกเว้นโทษทางกฎหมายแต่รัฐบาลในเวลานั้นก็ได้สร้างชุดความรู้ที่ทำให้คนทั่วไปยอมรับแนวนโยบายดังกล่าวได้อย่างลึกซึ้ง ดังนั้น หากใครที่ไม่ปฏิบัติตามแนวนโยบาย และไม่สามารถปรับสร้างจิตสำนึกร่วมความเป็นไทยตามแนวทางดังกล่าวก็จะกลายเป็น “คนอื่น” (The otherness) ที่ไม่ใช่คนไทย ซึ่งคนอื่นในความหมายของจอมพล ป.

พิบูลสงคราม ในเวลานั้นจึงถูกตักเตือน จับจ้อง ตรวจตรา จากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างแข็งขัน และในท้ายที่สุดประชาชนแทบทุกคนในเวลานั้นจำเป็นต้องจับจ้อง จัดการตนเอง ให้อยู่ในกรอบของรัฐนิยม โดยเฉพาะในยามที่จะออกไปทำธุระนอกบ้าน มีการออกกระเปียบห้ามกินหมาก บังคับให้สวมหมวกเมื่ออยู่ในที่สาธารณะ¹³ ห้ามสวมกางเกงแพร ห้ามนุ่งโสร่ง ห้ามใช้ชื่อเป็นภาษายาวี หรืออาหรับ ห้ามสวมฮิญาบและหมวกกาปิเยาะ ขณะเดียวกันก็มีเรื่องเล่าถึงการกระทำเกินกว่าเหตุของเจ้าหน้าที่ต่อชาวบ้านไม่เว้นแต่ละวัน

ในปี พ.ศ. 2487 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ประกาศยกเลิกการบังคับใช้กฎหมายอิสลามสำหรับครอบครัว ยกเลิกระบบดาโต๊ะยุติธรรมหรือโต๊ะกาลี ทั้งนี้การพยายามกลืนกลายทางวัฒนธรรมทั้งทางเชื้อชาติ ศาสนา และภาษา ในช่วงเวลานี้ก็เริ่มถูกท้าทายอย่างชัดเจนและรุนแรงขึ้นจากคนในพื้นที่ จนกระทั่งมีการตั้งกองกำลังขึ้นมาโจมตีเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหารและเรียกร้องเขตปกครองพิเศษ (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2548) กระบวนการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม ผ่านนโยบายรัฐนิยมในช่วงเวลานี้ ได้สร้างกลไกผ่านระเบียบวินัยที่สามารถเข้าไปกำกับรายละเอียดในการดำเนินชีวิตประจำวันในระดับเรือนร่างของคนที่ส่งผลกระทบต่อการแสดงออกถึงความเฉพาะถิ่นของภาคใต้ผ่านกีฬาและการละเล่นของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รัฐบาลต้องการจะเข้าไปบริหารจัดการชีวิตให้กลายเป็นประชากรที่เป็นทรัพยากรของรัฐไทย

หากทว่าสำหรับกีฬาและการละเล่นภาคใต้ของคนใต้ที่ไม่ใช่กลุ่มคนจีนหรือกลุ่มคนไทยมุสลิมในเวลานั้นไม่ได้รับผลกระทบจากนโยบายดังกล่าว

¹³ การก้มตัม แชลอย แม่เฒ่า (ยาย) ของผู้เขียนซึ่งอาศัยในพื้นที่อำเภอปากพะนึ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราชในเวลานั้นเคยเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า ในช่วงเวลานั้น เธอต้องระวังเรื่องการกินหมากอยู่บ้างเหมือนกัน และขณะที่ออกไปขายหรือซื้อของที่ตลาดหากไม่มีหมวกก็ใช้กระสอบป่านบรรจุข้าวสาร หรือที่เรียกว่า “กระสอบยูหนี่” พับเป็นหมวกสวมอำพรางป้องกันตำรวจ.

มากนัก ทั้งนี้เนื่องจากยังปรากฏให้เห็นว่าการจัดการแข่งขันงานกรีฑาของ สมาคมศิษย์เก่าพัทลุงในครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.2492 ซึ่งเป็นช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับคืนสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ก็ยังมีการจัดแสดงมโนราห์ หนึ่งทะเลง หรือแม้แต่กระทั่งการแสดงจำป๊ะ¹⁴ (สิริพุ่มก์ ชุมช่วย และจุฬารัตน์ ประสานสุวรรณ, 2553)

การกลับมาใช้อำนาจใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2491 ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นช่วงที่มีการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์จากประเทศ จีนเข้ามาในประเทศไทยนโยบายชาตินิยมจึงถูกนำกลับมาใช้เป็นเครื่องมือ ตอบโต้อุดมการณ์ของคอมมิวนิสต์จีนในเวลานั้น (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2538) รัฐบาลจึงใช้นโยบายสนับสนุนวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงของชาติ สนองนโยบายต่อต้านการขยายตัวของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์เป็นหลัก เช่น การจัดประกวดลิเกวิทยุในปี พ.ศ. 2494 การส่งเสริมการจัดละครปลุกใจใน ต่างจังหวัด รวมทั้งการใช้วิธีผูกสัมพันธ์กับประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อดำรง สถานะนายกรัฐมนตรีของตนเอง ยิ่งทำให้วัฒนธรรมตะวันตกที่มีอเมริกา เป็นแบบฉบับเริ่มขยายตัวเข้าสู่สังคมไทยมากยิ่งขึ้น (ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์, 2550) ขณะเดียวกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ก็ไม่ได้ลดความ เข้มข้นลง ทั้งนี้เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม หมดอำนาจลงในปี พ.ศ. 2500 โดยการปฏิวัติรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และการเมืองไทยก็ เดินเข้าสู่ยุคเผด็จการซึ่งมีอเมริกาหนุนหลัง ภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร การ เปลี่ยนแปลงทางอำนาจดังกล่าวนำมาสู่ความขัดแย้งและการขยายตัวของ อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในประเทศไทยอย่างชัดเจนและรุนแรงขึ้นกว่า ที่ผ่านมา โดยเฉพาะการขยายตัวเข้าไปสู่หมู่ปัญญาชนในช่วงเหตุการณ์ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 และ พ.ศ. 2519 ที่ต้องการต่อต้านรัฐบาลเผด็จการ

¹⁴เป็นการแสดงอย่างหนึ่งในอดีตโดยจะมีการกันเป็นชุ้มด้วยผ้าไม่ให้มองเห็น และหน้าประตู ที่ขายบัตรจะมีคนประกาศเชิญชวน ภายในชุมนางจำป๊ะจะออกมาเต้นโชว์ตามจังหวะดนตรี โดยไม่สวมใส่เสื้อผ้า โดยการแสดงในบางที่นางจำป๊ะจะถือไม้เรียวสำหรับตีคนดูจำป๊ะที่เล่น แรงหรือเล่นแกล้ง ทั้งนี้การแสดงจำป๊ะกระจายตัวอยู่ทั่วไปในเวลานั้น.

และต่อต้านอเมริกาที่มีบทบาทหนุนหลังรัฐบาลไทยทั้งในเรื่องของการพัฒนาประเทศ และกองกำลังทางทหารในเวลานั้น (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2538)

ในช่วงเวลานี้สังคมพื้นที่ภาคใต้เกิดความหวาดระแวงขึ้นหลายระดับ ทั้งในระหว่างผู้คนในพื้นที่ด้วยกันเอง และความหวาดระแวงต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมไปถึงการหวาดระแวงที่มีต่อตัวพรรคคอมมิวนิสต์เอง เหตุการณ์เหล่านี้กระจายตัวอยู่ทั่วพื้นที่ภาคใต้ เช่น สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลาและชุมพร เป็นต้น หน่วยงานความมั่นคงของรัฐในเวลานั้นได้พยายามใช้หลากหลายกลวิธี ทั้งที่เป็นกลไกการปราบปรามและกลไกการปกครองเพื่อที่จะโน้มน้าวใจชาวบ้านให้ไม่ให้เห็นคล้อยตามไปกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ การใช้อาวุธเข้าปราบ การใช้วิทยุโจมตีขบวนการคอมมิวนิสต์ การไปรอยบโปลิว การจัดอบรม ทั้งนี้ยังมีการจัดแสดง “วงดนตรีสันตินิรมิต” หรือ “วงดนตรีทหารพราน”¹⁵ ให้ประชาชนได้รับชมเพื่อเปลี่ยนแนวคิดของชาวบ้านที่เอนเอียงไปเข้าข้างขบวนการของพรรคคอมมิวนิสต์

อย่างไรก็ดีท่ามกลางสถานการณ์แย่งชิงมวลชน โดยฝ่ายความมั่นคงนั้นพยายามใช้สื่อกระแสหลักผสมผสานกับความบันเทิง ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ วงดนตรีสันตินิรมิตโน้มน้าวใจชาวบ้าน แต่ในอีกฟากหนึ่งพรรคคอมมิวนิสต์ก็ได้มีการใช้สิ่งเดียวกันตอบโต้ และโน้มน้าวใจมวลชน นอกจากนี้พรรคคอมมิวนิสต์ยังมีการใช้การละเล่นพื้นเมืองหลายประเภทมาช่วงชิงมวลชนกับฝ่ายรัฐ เช่น ลิเกป่า หนังตะลุง และมโนราห์ รวมทั้งการละเล่นที่มีการประยุกต์จากกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย เช่น ละคร ระบำรำลึก

¹⁵ หมู่บ้านของผู้เขียนอยู่ในพื้นที่ตำบลเขาหินพันธ์ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในวัยเด็กผู้เขียนมีโอกาสสัมผัสเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแย่งชิงอุดมการณ์ของฝ่ายรัฐและฝ่ายคอมมิวนิสต์เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการวิ่งออกจากห้องเรียนมาแย่งเก็บใบโปลิวที่ไปรยจากเฮลิคอปเตอร์อย่างสนุกสนาน ชมการสาธิตการยิงปืน M.79 จากทหารและเดินรำน้าเวทีการแสดงดนตรีของทหารพราน ขณะในเช้าตรู่ของบางวันก็มุ่งอำเภอบรรพาคจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่ติดไว้บนต้นประดู่หน้าโรงเรียนซึ่งอธิบายถึงความจำเป็นต้อง “เก็บ” โจรขโมยแผ่นยางพารา หรือในบางเวลาแกนนำคอมมิวนิสต์ หรือฝ่ายเจ้าหน้าที่มาเยี่ยมพ่อที่บ้านของโดยไม่ได้นัดหมายเพื่อขอการสนับสนุนบ้างจ้อยต่าง ๆ.

วีรชน ระเบิดสามไป และระเบิดชุดการเกิด เป็นต้น

พรรคคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ภาคใต้ได้มีการจัดตั้ง “หน่วยศิลปะจรยุทธ์” เพื่อเสริมงานด้านมวลชนให้มีความแข็งแกร่ง ดั่งบันทึกของนามจัดตั้งที่ชื่อ “คุณเอื้อย” ที่เรียบเรียงโดย “คุณอุ้ม” ตอนหนึ่งว่า “...ฉันได้มีโอกาสเรียนรู้ การแสดงพื้นบ้าน ที่เรียกว่า “ลิเกป่า” โดยมีลุงเทาเป็นครูสอนให้ กับลีลา ชั้นครูที่ฉันไม่เคยลืม การแสดงชุด “ลิเกป่า” เป็นการแสดงที่ต้องใช้ความสามารถอย่างสูงเพราะผู้แสดงต้องร้องไปด้วยรำไปด้วย ฉันทยังจำบทร้องได้ ขึ้นใจ

“ลาเสีลาแหละน้อง มวลชนเรียกร้องน้องต้องลงไป
 อย่างร้ายอย่างร้ายแหละน้อง มวลชนเรียกร้องน้องต้องลงไป
 ลงไป...เหอ...น้องต้องลงไป” (คุณอุ้ม, 2544)

“...บทเพลงพื้นบ้าน บทหนึ่งตะลุง ที่ซับซ้อนบอกเล่า ความขมขื่น ซอกซำของชาวบ้านที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ขูดรีด บอกเล่าถึงหนทาง แก้ไข ปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนมองเห็นความจริงและเข้าร่วมกระบวนการ ต่อสู้...” (คุณอุ้ม, 2544)

การเล่นพื้นบ้านนั้นถูกใช้เพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของ พรรคคอมมิวนิสต์มากขึ้น นอกจากลิเกป่า และการรำโนราห์ ยังมีการนำ การแสดงรื่องเง็ง มะโย่งมาใส่เนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิวัติในบทร้องด้วย ทั้งนี้ การแสดงดังกล่าวยังใช้เพื่อความบันเทิงของกลุ่มสหายในกองทัพในเวลานั้นด้วย (คุณชาติ, 2544) ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการใช้การเล่นพื้นบ้าน มาปรับประยุกต์ใช้เพื่อการตรึงและขยายฐานมวลชนแสดงให้เห็นในหลาย กรณีหลายพื้นที่กล่าวคือ

1. คณะกลองยาวปฏิวัติ ซึ่งเป็นการนำการแสดงกลองยาวที่ใช้ละเล่น เพื่อการผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการ เกษตรมาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ กล่าวกันว่าคณะกลองยาว ปฏิวัตินั้นได้มีการประยุกต์เนื้อร้องที่พูดถึงความทุกข์ยากของชาวไร่ ชาวนา ผู้ใช้แรงงานและเคลื่อนไหวยุติในราวปี พ.ศ. 2500-2507

2. **หนังตะลุงเพื่อชีวิต** ซึ่งมีเนื้อหาในการแสดงที่บอกกล่าวถึงความอยู่ดีศรีธรรมในสังคมภาคใต้อย่างเข้มข้นขึ้นในเวลานั้น และการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมา ได้แก่ หนังหมุ่น อ่อนนุ่ม จากจังหวัดตรัง หนังประเคียง ระฆังทอง จากจังหวัดสุราษฎร์ธานี ต่อมา “หนังพรชัย” เป็นหนังอีกคณะหนึ่งที่สืบทอดต่อเนื่องจากหนังประเคียง กล่าวสำหรับหนังประเคียงนั้นเป็นนายหนังที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทกับการขยายฐานมวลชนในพื้นที่ภาคใต้เป็นอย่างมาก จนถูกเจ้าหน้าที่หมายหัว ทั้งนี้เพราะท่านมีการแสดงที่ดุเดือด เข้มข้น ดังเช่น บทกลอนที่ว่า

“พระอิศวรทรงเบ็ยว มีอช้ายถือเคียว มีอชวาทือค้อนอลย” (พจน์ สมานันท์, 2544)

กล่าวได้ว่าในช่วงเวลานี้กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองในภาคใต้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้เพื่อขับเคี่ยว แย่งชิงอำนาจกันทางการเมืองอย่างแท้จริง แม้ว่าการละเล่นภาคใต้ในส่วนของผู้ที่ไม่ได้เป็นคนไทยเชื้อสายจีน หรือคนไทยมุสลิม จะไม่ได้รับผลกระทบอย่างชัดเจนในการประกาศนโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป.พิบูลสงครามและการสืบทอดอำนาจของคณะทหารในเวลาต่อมา แต่ชาวบ้านในภาคใต้ก็รู้สึกได้ถึงความเป็นธรรมของรัฐบาลที่ก้าวสู่อำนาจแบบเผด็จการ ที่เข้ามาครอบงำ “ความคิด” และแม้กระทั่ง “ร่างกายของชาวบ้าน” ในแบบ “จงทำ” และ “อย่าทำ” ความรู้สึกต่อต้านในความเป็นธรรมนี้ได้ก่อตัวขึ้นจากชาวบ้านในหลายๆ พื้นที่อย่างชัดเจนในระยะต่อมา ชาวบ้านจับอาวุธขึ้นสู้ พร้อมกับชักเชิดตัวหนังตะลุง ร้องเพลงรณรงค์ เพื่อสื่อสารความไม่เป็นธรรมให้สังคมได้รับรู้ ขณะเดียวกันดนตรีรณรงค์ บทกลอนของลิเกป่า และหนังตะลุงก็เปรียบประหนึ่งสายใยที่ยึดโยงความสัมพันธ์ของผู้ร่วมอุดมการณ์เดียวกันในเวลานั้น อย่างไรก็ดี ในปลายทศวรรษ 2520 การต่อสู้ทางอุดมการณ์สิ้นสุดลงอย่างชัดเจน กระแสการพัฒนาของประเทศจึงเดินทางเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัวและนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองในภาคใต้อีกครั้งในเวลาต่อมา

ช่วงที่สาม : กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วง พ.ศ. 2530-2553: การหวนหาอดีตกลายเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยม (Popular Culture)

กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วงเวลานี้ดำเนินไปท่ามกลางการขยายตัวของกระแสการพัฒนาแบบตะวันตก แม้ว่าบทบาทของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองจะทำหน้าที่ช่วยผ่อนคลายความเหนื่อยล้าจากการผลิตในภาคเกษตรยังดำรงอยู่ แต่ก็ลดความสำคัญลง ขณะเดียวกันบทบาทในฐานะของพิธีกรรมที่ช่วยสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของคนในชุมชนต่างๆ หรือการแสดงถึงความเคารพต่อธรรมชาติก็ลดบทบาทลงอย่างมากด้วย ในขณะที่บรรยากาศของความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ในภาคใต้กับรัฐบาลก็หมดไป พร้อมกับการเข้ามาของเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ มีการขยายตัวของการใช้ไฟฟ้าที่ครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่ในชนบทภาคใต้ ปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ได้นำความบันเทิงรูปแบบใหม่ผ่านระบบโทรทัศน์เข้ามาในชนบท มีการสร้างชุดความรู้ผ่านธุรกิจบันเทิงที่สามารถจูงใจให้ผู้คนตกอยู่ภายใต้กระแสบริโภคนิยม ขณะเดียวการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการศึกษาและการขยายตัวทางเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างเข้มข้นในเวลานี้ได้เปลี่ยนรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คน ที่เน้นความทันสมัยสามารถถูกรุกคืบจากเมืองไปยังพื้นที่ชนบทอย่างรวดเร็ว

การเปลี่ยนแปลงดังที่ยกตัวอย่างมานี้ได้ผลักดันให้ระบบความสัมพันธ์ของคนไปสู่ความสัมพันธ์ที่ใช้วัตถุเป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ของผู้คน (Object center society) มากยิ่งขึ้น โทรทัศน์ วิทยุ คือความบันเทิง และเครื่องมือผ่อนคลายความเหนื่อยล้าแบบเปิดปูปิดปั๊บ ขณะที่การผลิตในภาคเกษตรมีการพัฒนาเครื่องมือสมัยใหม่ที่สามารถควบคุมและคาดการณ์ผลผลิตได้ เช่น หากต้องการทราบเรื่องพายุรุมสุ่มก็รับรู้ได้จากข่าวพยากรณ์อากาศ นาข้าวเติบโตได้ด้วยปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชไม่ใช่พระแม่โพสพ การเก็บข้าวก็เก็บด้วยรถเครื่องเก็บเกี่ยวข้าววันเดียวก็เสร็จเพียงแต่มีเงินสดไม่ต้องเสียเวลา “ออกปาก” หรือ “ขอแรง” กับใคร การคาดการณ์อนาคตก็อาศัยความรู้แบบวิทยาศาสตร์ การผลิตในภาคเกษตรด้วยเครื่องมือที่

ทันสมัย การเลือกพักผ่อนด้วยเครื่องเล่นทีวีดี ดูโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม ก็ส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตอย่างสิ้นเชิง กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้จึงต้องดำรงอยู่และปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างแบบใหม่ที่ว่าด้วย

อาจารย์ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ นักคิดชนคนสำคัญของภาคใต้ กล่าวยอมรับถึงการเปลี่ยนแปลงนี้ไว้ว่า “เป็นที่น่าสังเกตว่าการละเล่นที่เสื่อมความนิยมหรือหายสาบสูญไปแล้วส่วนใหญ่เป็นประเภทที่ไม่สนองต่อความต้องการของผู้ชม และมักเป็นพวกที่ไม่พัฒนารูปแบบของตัวเองบางอย่างใช้แต่เฉพาะเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่พื้นสมัย ส่วนการละเล่นที่คงอยู่ได้ส่วนใหญ่จะมีการพัฒนาตัวเองไปตามความเจริญของสังคมเช่น หนังตะลุง โนรา แต่บางอย่างก็พัฒนาจนทิ้งเค้ารอยเดิมไปอย่างสิ้นเชิง” (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542) ส่วนกีฬาพื้นเมืองในพื้นที่ภาคใต้ นั้นมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาตั้งแต่การศึกษาที่กำหนดให้การกีฬาแบบตะวันตกเป็นหลักสูตรในสถานศึกษา การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ปรากฏให้เห็น อย่างชัดเจนและน่าสนใจ โดยกล่าวได้ว่าในช่วงเวลานี้พัฒนาการของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้เคลื่อนไหวผ่านปฏิบัติการของการปรับตัวภายใต้บริบทต่างๆ อยู่ในขอบเขตที่เชื่อมโยงถึงกันอย่างน้อย 3 ทิศทาง

ประการแรก การปรับตัวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ การพนัน พัฒนาการของกีฬาวัยรุ่นในบริบทของกีฬาพื้นเมืองที่มีความเชื่อมโยงกับการเล่นการพนันของคนในภาคใต้ นั้นปรากฏให้เห็นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา แม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 จะมีการออกระเบียบห้ามเล่นการพนันชนโค แต่กลับพบว่า ในที่สุดแล้วไม่สามารถหยุดการขยายตัวของกีฬาวัยรุ่นในภาคใต้ไว้ได้ เพราะต่อมาก็มีการออกระเบียบอนุญาตให้สามารถเปิดบ่อนชนวัวได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย การจัดวัยรุ่นซึ่งเคยจัดชนในระหว่างเทศกาลงานบุญเดือนสิบ และงานสงกรานต์ ได้พัฒนาจากกีฬาพื้นเมืองไปสู่ระบบเศรษฐกิจการพนันที่มีรายได้หมุนเวียนในบ่อนชนวัว

ขนาดใหญ่ ทั้งค่าผ่านประตู ค่าเงินเดิมพันอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ วันละไม่ต่ำกว่า 10 ล้านบาท หากจะนับเฉพาะจังหวัด นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และตรัง ก็มีจำนวนบ่อนวีชนกระจายตัวอยู่ถึง 22 บ่อน พื้นที่ของสนามวีชนในปัจจุบันจึงกลายเป็นพื้นที่ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ระหว่างข้าราชการ นักเลงระดับนายหัว พ่อค้า นักการเมือง นักธุรกิจ เจ้ามือหอยไต้ดิน และประชาชนทั่วไป กล่าวได้ว่าการดำรงอยู่ของกีฬาวีชนในฐานะกีฬาพื้นเมืองในปัจจุบันขึ้นอยู่กับ “บ่อนวีชน” อย่างแท้จริง (วิวัฒน์ พัชรุณยานนท์, 2543)

ประการที่สอง การปรับตัวกลายเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยม กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วงเวลานี้ได้ปรับตัวกลายเป็น “วัฒนธรรมป๊อป” หรือ “วัฒนธรรมสมัยนิยม” ซึ่งเกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็วจากแรงหนุนของเทคโนโลยีการสื่อสาร เช่น โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต การบันทึกข้อมูลด้วยระบบดิจิทัล โดยการนำกีฬาและการละเล่นภาคใต้นำเสนอแบบลูกผสม (Hybridity) ที่ปนกันระหว่างความเป็นพื้นบ้าน เศรษฐกิจแบบตลาด ความบันเทิง การพักผ่อน โดยมีเป้าหมายที่จะทำให้อีกกีฬาและการละเล่นพื้นบ้านซึ่งมีทั้งคุณค่าทางการใช้สอย (Use value) กลายเป็นสินค้า (Commoditization) ซึ่งมีคุณค่าทางการแลกเปลี่ยน (Exchange value) และผลิตซ้ำให้กลายเป็นวัฒนธรรมป๊อป ที่มีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ (Sign value) ที่มีความหมายแฝงถึงนัยทางสังคมและวัฒนธรรม คุณค่า ศักดิ์ศรี หน้าตา ภาพลักษณ์ ธรรมเนียม แรงปรารถนาไว้ด้วย ดังนั้นจากการศึกษาของโครงการยุวประวัติศาสตร์ภาคใต้ที่ศึกษาการเลี้ยงนกกรงหัวจุก ที่อำเภอ ร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็พบว่า พัฒนาการของการเลี้ยงนกกรงหัวจุกในพื้นที่ภาคใต้ได้พัฒนาจากการเลี้ยงเพื่อสุนทรีย์ (Pure aesthetic) ไปสู่มิติทางสังคมอื่นๆ การเลี้ยงนกกรงกลายเป็นสนามของสัญลักษณ์ที่มีความหมายทับซ้อนระหว่างการพักผ่อน ความเป็นลูกผู้ชาย เศรษฐกิจ การเมืองและอื่นๆ ได้อย่างชัดเจน

การพัฒนาของวัฒนธรรมสมัยนิยมของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ทำให้ปริศนาลักษณ์ของวัฒนธรรมแบบชาวบ้านกับชาวเมือง นั้นพราหมณ์ โดยเฉพาะบทบาทของเทคโนโลยีทางการสื่อสารสมัยใหม่ จะเห็นได้จากที่เราสามารถพบข้อมูลวัยรุ่น นกกรงหัวจุก การแข่งวัว จากอินเทอร์เน็ต จนนับไม่ถ้วน ขณะที่ชิตีการชนโค การแข่งขันนกกรงหัวจุก การเล่นหนังตะลุง ก็มีวางขายอยู่ในร้านจำหน่ายแผ่นเสียงในใจกลางเมืองและแม้แต่ตลาดนัดของหมู่บ้าน มีการถ่ายทอดสดการชนโคผ่านทีวีดาวเทียม การประกาศรับสมัครแข่งขันนกกรงหัวจุกมีตารางถึียบซึ่งสามารถเข้าถึงได้ตั้งแต่ประกาศที่ร้านกาแฟ รถแห่วิทยุ ทีวีดาวเทียมท้องถิ่น และอินเทอร์เน็ต ขณะที่นักร้องเพลงเพื่อชีวิตและเพลงลูกทุ่งภาคใต้ก็นำกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ไปแต่งออกมาเป็นเพลงซึ่งมีชื่อเสียงทั่วประเทศ เช่น เพลงนกกรงหัวจุก ของวงมาลีฮวนน่า รวมทั้งเพลงโนราห์-โนบรา ของบิว กัลยาณี เป็นต้น รวมทั้งมีการสร้างภาพยนตร์เรื่อง “ครูแก” ที่นำความเชื่อของการแสดงหนังตะลุงมาดัดแปลงลงบนแผ่นฟิล์ม

ตัวอย่างดังกล่าวสามารถสะท้อนถึงพัฒนาการของกีฬาและการละเล่นพื้นบ้านที่กลายเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Cultural industry) ที่ให้คนได้บริโภคกันอย่างเสมอหน้า ปรัชญาการณที่ว่ามานี้หนึ่งเท่ากับว่าเป็นการกลับมาที่มีพื้นที่อีกครั้งของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ ที่ไม่ได้หมายความว่าถึงแต่คนที่หลงไหลคลั่งไคล้ แต่มันคือพลังสร้างสรรค์ (Creative site) ของคนในฐานะผู้มีชีวิตทางสังคม (Social being) ที่ไม่ได้ “เงื่องหงอย” (Dead) กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ในช่วงเวลานี้จึงเกิดขึ้นท่ามกลางการสร้างความรู้ความหมายใหม่ร่วมกัน (Inter subjectivity) ของผู้คนในภาคใต้ภายใต้กระแสวัฒนธรรมสมัยนิยม

ประการที่สาม การปรับตัวผนวกรวมกับระบบการศึกษาและการ **อนุรักษ์** กระแสการหวนหาอดีต (Nostalgia) เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมไทยและเข้มข้นขึ้นเพื่อตอบโต้กระแสโลกาภิวัตน์ ในพื้นที่ภาคใต้ก็มี

การสร้างความรู้ชุดนี้ขึ้นมาอย่างเอาจริงเอาจังผ่านนักคิดกลุ่มคติชนวิทยา และวัฒนธรรมชุมชน ในขณะที่กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ก็ได้รับการโอบอุ้มจากกระแสดังกล่าวนี้ด้วยเช่นกัน กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองที่ปรับตัวได้น้อยในโครงสร้างเศรษฐกิจแบบตลาด และการเปลี่ยนแปลงรสนิยมความบันเทิงของชาวบ้านจึงต้องได้รับการอนุรักษ์เพื่อมิให้สูญหายไป จากการศึกษาของโครงการยุวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้พบว่าการจัดแข่งขันวาวควายที่จังหวัดสตูลจัดขึ้นก็เกิดจากการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (จิตต์วัฒนา พรหมวีเชียร และคณะ, 2553) การแสดงดาระ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของตำบลควนโดน จังหวัดสตูล (ธนา เทศอาเส็น และคณะ, 2553) และกลิ่นอายรองเง็งที่บ้านปากบาง จังหวัดสตูล ก็ดำรงอยู่บนฐานของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น (กุชอพีเยาะ ขาวยู และคณะ, 2553)

ทั้งนี้สาเหตุของการหมดสมัยหรือการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองบางประเภทในภาคใต้นั้น ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการที่คนขาดความรู้ความเข้าใจและขาดความรู้สึกร่วมอย่างเพียงพอถึงความหมายและหน้าที่ซึ่งแฝงอยู่ในกิจกรรม ดังนั้นความพยายามที่จะให้มีการรื้อฟื้นกีฬาและการละเล่นพื้นเมืองโดยใช้ระบบการศึกษาเข้ามาช่วยนับตั้งแต่การจัดแสดงนิทรรศการในโรงเรียน การทำหลักสูตรท้องถิ่น การตั้งคณะแสดงขึ้นมาในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยก็ได้หมายความว่ากีฬาและการละเล่นพื้นเมืองนั้นได้ถูกถ่ายทอดหรือมีผู้สานต่อแล้ว เพราะกิจกรรมเหล่านี้มีความหมายแต่เพียงให้ผู้เรียนรู้จักรูปแบบ องค์ประกอบ ซึ่งไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกับอารมณ์ของ กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองในชีวิตประจำวัน หรือนัยหนึ่งการพยายามอนุรักษ์กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ก็เป็นปฏิบัติการทางสังคมแบบใหม่ของคนในท้องถิ่นในกระแสของความสุขจากการได้หวนหาอดีตของตนเอง

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภการ สิริไพศาล ที่ให้ยืมหนังสือเพื่อใช้ประกอบการเขียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรชัย นาคสีทอง ที่ช่วยให้อธิบายและความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ให้ถูกต้องยิ่งขึ้น และผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิเชษฐ กาญจนดิษฐ์ ที่ช่วยแนะนำหนังสือ พร้อมทั้งยังเสนอแนะความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนหลายครั้ง ทั้ง 3 ท่าน เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.